

Elżbieta M. Kacperska

Jakub Kraciuk

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
SGGW

Procesy koncentracji w polskim sektorze bankowym

Wstęp

Koncentracja kapitału jest procesem, który w dużym stopniu dotyczy sektora finansowego. Obserwowany jest we wszystkich krajach posiadających gospodarkę rynkową i dokonuje się przede wszystkim poprzez fuzje i przejęcia. Trend konsolidacyjny sektora bankowego w Europie spowodowany jest deregulacją tego sektora, odchodzeniem od ochrony państwa, liberalizacją europejskiego rynku, wreszcie rosnącą konkurencją na rynkach finansowych na kontynencie i na świecie, zmuszającą banki europejskie do poszukiwania zewnętrznych możliwości wzrostu. Sposobami na szybki rozwój banków i ich ekspansję na nowe rynki oraz budowanie silniejszej pozycji na dotychczasowych rynkach są więc przejmowanie innych banków lub fuzje bankowe¹. Banki międzynarodowe znalazły w latach 90. i na początku XXI wieku dobre warunki dla działalności na rynkach Europy Środkowej, w tym również w Polsce. Transformacja systemu polityczno-ekonomicznego, w tym procesy prywatyzacyjne, doskonalenie podstaw legislacyjnych, liberalizowanie dostępu do rynku, stabilizowanie warunków makroekonomicznych i akcesja do UE stworzyły sprzyjające możliwości dla ekspansji inwestycyjnej zagranicznych banków w polskim sektorze bankowym. Od początku lat 90. napływające do Polski inwestycje zagraniczne są lokowane w sektorze bankowym. Do 1993 r. w działalność finansową zainwestowano 288 mln USD, od tego czasu wartość inwestycji zwiększyła się do 16,2 mld USD w 2003 r.². W sektorze bankowym zaczęły działać korporacje wielonarodowe o zasięgu globalnym. Nastąpiły zmiany w strukturze własnościowej banków, pojawiły się nowe formy działalności bankowej i innowacyjne produkty.

¹Fuzje i przejęcia bankowe, Zeszyty BRE Bank – CASE nr 45, Warszawa 1999.

²Dane z PAIiZ.

Celem artykułu było ukazanie przyczyn i form koncentracji sektora bankowego w Polsce, a także wpływu przejmowania polskich banków przez zachodnich inwestorów na nasz sektor finansowy.

Przyczyny i formy koncentracji w sektorze bankowym

Procesy konsolidacji, zachodzące ostatnio z dużą intensywnością, związane są ściśle z procesem globalizacji. Głównym motywem dokonywania przez banki operacji konsolidacyjnych jest dążenie do osiągnięcia korzyści, jakie daje zwiększenie rozmiarów i zakresu działalności. Łączenie się banków pozwala także na osiągnięcie takich celów, jak: rozszerzenie asortymentu oferowanych produktów, zmniejszenie kosztów stałych działalności banku, zwiększenie liczby posiadanych placówek, co z kolei prowadzi do zwiększenia liczby klientów i obrotów banku, skoncentrowanie funduszy własnych łączących się jednostek czy poprawienie jakości portfela kredytowego. Dzięki konsolidacji banki mogą wykorzystać renomę jednego z łączących się banków do promowania całej połączonej struktury lub uzyskać możliwość wejścia do grupy większych banków o szerszych możliwościach działania. Bardzo prawdopodobne jest także podniesienie poziomu pracy połączonego banku dzięki temu, że jedna z łączących się jednostek jest bankiem bardziej nowoczesnym i lepiej zorganizowanym, który reorganizuje i doskonali działalność drugiej jednostki.

Główną przyczyną przejęć i fuzji w sektorze bankowym jest obecnie dosyć powszechnie występujący pogląd inwestorów oraz kierownictw, że połączenia są skuteczną drogą prowadzącą z reguły do wzrostu wartości połączonej instytucji. Pozytywne nastawienie obu tych grup wobec operacji przejęć lub połączeń jest więc racjonalne. Wspomniane procesy koncentracji popierane są również przez menedżerów. Powodem tego jest fakt, iż obecnie coraz częściej ich wynagrodzenie uzależnione jest od wzrostu wartości zarządzanej przez nich firmy. Z tego powodu często do operacji przejęcia pozytywnie odnosi się również kierownictwo podmiotu przejmowanego, ponieważ znajdują się rozwiązania pozwalające również tej grupie zapewnić uczestnictwo w korzyściach wynikających ze wzrostu wartości połączonej instytucji³.

Przyczyny fuzji i przejęć w Polsce można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Do wewnętrznych przyczyn konsolidacji, wynikających z osiągniętego poziomu rozwoju systemu finansowego, należy zaliczyć⁴:

³Fuzje i przejęcia bankowe, Zeszyty BRE Bank – CASE nr 45, Warszawa 1999

⁴M. Pawłowska, Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002, Bank i Kredyt, listopad-grudzień 2003.

- 1) ciągle jeszcze niski poziom funduszy własnych banków komercyjnych, który nie wystarcza, by sprostać potrzebom finansowania polskiej gospodarki, jak również konkurencji banków zagranicznych,
- 2) nadmierną liczbę instytucji bankowych w stosunku do potrzeb rynku,
- 3) brak „masy krytycznej” właściwej dla sektora, niezbędnej do realizacji korzyści skali.

Czynniki zewnętrzne konsolidacji wynikają z procesów transformacji gospodarczej w Polsce i wzrastającej konkurencji międzynarodowej na rynku krajowym oraz poza granicami kraju.

Operacje konsolidacyjne polegają na łączeniu się kilku samodzielnych dotychczas jednostek w jedną strukturę organizacyjną, w ramach której łączące się jednostki bądź całkowicie tracą swą odrębność i tworzą nowy organizm, bądź też zachowują swą osobowość i pewien zakres samodzielności. W każdym przypadku powstaje struktura większa i silniejsza finansowo, o zwiększonych zasobach kapitałowych, mogąca łatwiej sprostać zaostrej konkurencji na rynkach krajowych i międzynarodowych.

Konsolidacja banków może być realizowana w różnych formach. Najbardziej rozpowszechnione z nich to: fuzje banków, przejęcia oraz tworzenie konglomeratów finansowych i bankowych grup kapitałowych.

Największe znaczenie w procesach koncentracji firm sektora bankowego mają fuzje i przejęcia.

Fuzja polega na łączeniu się niezależnych przedsiębiorstw, które dzielą się swoimi zasobami dla osiągnięcia wspólnych celów. Cechą charakterystyczną fuzji jest dobrowolne działanie partnerów, zwykle podobnych pod względem wielkości. Fuzje mogą przyjmować dwie formy:

- egalitarną, czyli konsolidację (ang. *consolidation*); w tym przypadku dwa lub więcej przedsiębiorstw początkowo autonomicznych, w wyniku umowy łączy się ze sobą dla stworzenia nowego przedsiębiorstwa, każde z nich traci dotychczasową odrębność i osobowość prawną, łączone jednostki ulegają likwidacji, wypisowi z rejestru, a zamiast nich powstaje nowa firma i nowy podmiot prawny.
- wchłonięcia, inkorporacji (ang. *merger*) – jest to połączenie dwóch lub więcej przedsiębiorstw w jedno dla osiągnięcia wspólnych celów, przy czym tylko przedsiębiorstwo-nabywca zachowuje tożsamość (firmę) i podmiotowość (osobowość prawną), a druga firma przestaje istnieć⁵.

⁵Ł. Gębski, *Fuzje i wykupy*, Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk 1998.

Przez przejęcie rozumiemy natomiast nabycie takiej liczby akcji jednego przedsiębiorstwa przez drugie, która daje możliwość jego kontrolowania⁶. W wyniku przejęcia wykupione przedsiębiorstwo zostaje w pewien sposób włączone w strukturę firmy przejmującej. Cechą odróżniającą przejęcia od fuzji jest to, że przejmowane przedsiębiorstwo nie traci podmiotowości prawnej.

W ostatnich latach obserwujemy wyraźną tendencję tworzenia konglomeratów finansowych. Jest to reakcja banków na nasilającą się konkurencję ze strony instytucji parabankowych i zarazem jedna z form konsolidacji. Konglomeraty finansowe oferują swoim klientom w jednym zespole instytucji pełen komplet usług finansowych: bankowych, maklerskich czy ubezpieczeniowych, co zapobiega odpływowi klientów do innych obszarów rynku finansowego.

Także tworzenie bankowych grup kapitałowych jest jedną z form konsolidacji. Bankową grupę kapitałową tworzy na mocy dobrowolnie zawartej umowy kilka banków, które podejmują stałą współpracę i koordynują swoje działania, tworząc jednocześnie między sobą powiązania kapitałowe. Zgodnie z umową, jeden z banków wchodzących w skład grupy określany jest jako dominujący, obejmuje kluczowe pakiety akcji pozostałych banków, które stają się bankami zależnymi. Banki zależne zachowują samodzielność operacyjną i działają nadal pod dotychczasową firmą z zastrzeżeniem, że należą także do danej grupy. Wszystkie banki należące do grupy zobowiązują się do udzielenia pomocy bankowi, który znajdzie się w tarapatkach finansowych. Każdy z banków odpowiada także za zobowiązania pozostałych członków grupy proporcjonalnie do posiadanych akcji. Dzięki temu cały zespół jednostek tworzy połączoną konstrukcję finansową, a o sytuacji finansowej każdej jednostki decydują zasoby kapitałowe całej grupy.

Szczególną odmianą bankowej grupy kapitałowej jest holding, w którym zamiast banku dominującego występuje spółka holdingowa. Spółka holdingowa nie jest bankiem, lecz jedynie posiadaczem kluczowych pakietów akcji jednostek zależnych. Najczęściej banki tworzą holding w celu połączenia wysiłków finansowych wspólników i realizacji przedsięwzięcia przekraczającego możliwości każdego z nich z osobna. Holding finansowy jest specyficzną formą holdingu, gdyż w przeciwieństwie do innych holdingów charakteryzuje go jednorodność. Zgodnie bowiem z polskimi uregulowaniami prawnymi, w skład holdingu finansowego mogą wchodzić wyłącznie banki lub instytucje finansowe. Związek kapitałowo-organizacyjny przybierający formę holdingu chroni instytucje finansowe, przenosząc indywidualne ryzyko jednostkowe na ryzyko całej grupy, prowadzi także do obniżki kosztów, poprawy jakości, stwarza

⁶P. Bożyk (red.), Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych, WSHiP, Warszawa 2004.

szansę lepszej obsługi klienta. Jednocześnie niezbędne są specjalistyczna wiedza fachowa oraz kapitał na pokrycie ryzyka związanego z różnego rodzaju operacjami finansowymi⁷.

Napływ inwestycji zagranicznych do polskiego sektora bankowego

Ekspansja inwestycji zagranicznych do sektora bankowego była uwarunkowana przepisami prawnymi – polityką licencyjną oraz polityką prywatyzacyjną. Napływ inwestycji zagranicznych do sektora bankowego umożliwiło wprowadzone w 1989 r. prawo bankowe, zgodnie z nim możliwe było tworzenie podmiotów z kapitałem zagranicznym w sektorze usług bankowych. W celu zachęcenia inwestorów do lokowania kapitału w Polsce stworzono korzystne warunki zakładania banków, m.in.: wakacje podatkowe w ciągu pierwszych 3 lat, swobodę transferu 15% zysków, wnoszenie i utrzymywanie kapitału w walutach obcych⁸. Pierwszymi bankami zagranicznymi utworzonymi w Polsce były: Bank Amerykański w Polsce SA, Raiffeisen Centrobank SA, Citibank SA i IBP Bank SA. Liberalna polityka licencyjna NBP wobec inwestorów zagranicznych trwała do 1992 r., w tym czasie wydano w Polsce 9 licencji bankom z udziałem kapitału zagranicznego. Od 1992 r. polityka NBP wobec inwestorów zagranicznych uległa zaostrzeniu. W latach 1993–1994 wydano 2 licencje na utworzenie banków z kapitałem zagranicznym, jednak od 1993 r. corocznie zwiększa się liczba inwestorów zagranicznych w sektorze bankowym. W 1993 r. w tym sektorze działało 87 banków komercyjnych. Banki te w przewadze były własnością polskiego kapitału, w tym 29 było kontrolowanych przez państwo, a 48 przez polski kapitał prywatny. Inwestorzy zagraniczni w 1993 r. kontrolowali 10 banków, a w 1994 r. – 11.

W kolejnych latach liczba banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych zwiększała się. Było to wynikiem zmiany polityki NBP wobec inwestorów zagranicznych, zostali oni włączeni do procesu restrukturyzacji i prywatyzacji. W okresie 1995–1998 inwestorzy zagraniczni utworzyli 10 nowych banków i przejęli kontrolę nad 7 bankami wymagającymi dokapitalizowania⁹.

⁷A. Tarasek, *Bankowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk-Jurata 2003, s. 383–388.

⁸Por. System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Raport NBP, Warszawa 2001, s. 56.

⁹Jw., s. 57.

W 1996 r. Polska przystąpiła do OECD, a to spowodowało w kolejnych latach zliberalizowanie polityki licencyjnej, czyli zniesienie ograniczeń wobec banków zagranicznych. W 1998 r. inwestorzy zagraniczni kontrolowali 31 banków komercyjnych. Od 1999 r. występuje całkowita swoboda zakładania w Polsce banków zagranicznych. Do 1998 r. przewagę liczebną w sektorze bankowym posiadał polski kapitał, jednak w kolejnych latach zdecydowanie zmniejszył się udział podmiotów krajowych na korzyść inwestorów zagranicznych. W 2003 r. na 60 banków komercyjnych działających w Polsce 47 było kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych (tab. 1).

Tabela 1

Liczba banków w Polsce w latach 1993 – I kw. 2004 ze względu na strukturę własnościową

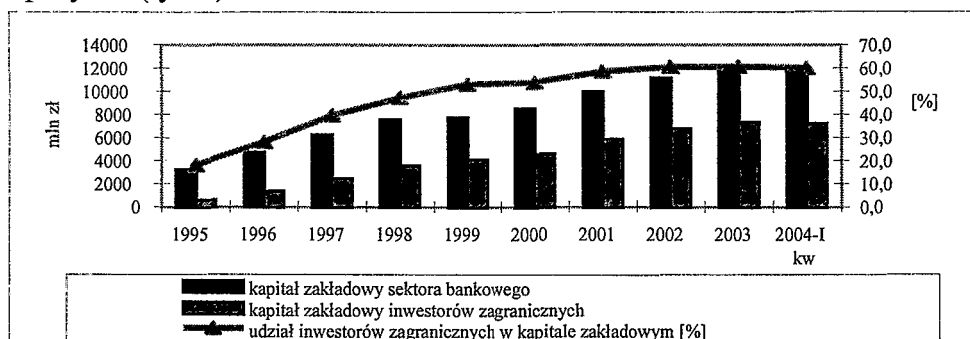
Wyszczególnienie	Liczba banków (bez banków w stanie upadłości i likwidacji)											
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 –I kw
Banki komercyjne, w tym z przewagą:	87	82	81	81	83	83	77	74	71	62	60	59
1) kapitału państwowego	29	29	27	24	15	13	7	7	7	8	7	7
2) kapitału prywatnego, w tym kontrolowane przez:	58	53	45	57	68	70	70	67	64	54	53	53
2.1) inwestorów polskich	48	42	36	32	39	39	31	20	16	7	6	6
2.2) inwestorów zagranicznych	10	11	18	25	29	31	39	47	48	47	47	46
Banki spółdzielcze	1653	1612	1510	1394	1295	1189	781	680	642	605	600	598
Cały sektor bankowy	1740	1694	1591	1475	1378	1272	858	754	713	667	660	657

Źródło: System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Raport NBP, Warszawa 2001.

Ze struktury własnościowej banków wynika, że do 1998 r. przewagę w sektorze bankowym miał kapitał polski, a po 1998 r. dominował kapitał zagraniczny (rys. 1). Z danych Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego wynika, że na koniec 2003 r. wartość inwestycji zagranicznych w polskim sektorze bankowym wynosiła 7316,1 mln zł (była najwyższa w historii sektora bankowego), od 1995 r. wzrosła ponad 12-krotnie. W I kwartale 2004 r. kwota inwestycji zagranicznych uległa zmniejszeniu o 1,5% do 7203,0 mln zł, co było efektem m.in. likwidacji Bankgesellschaft Berlin. W I kwartale 2004 r. udział

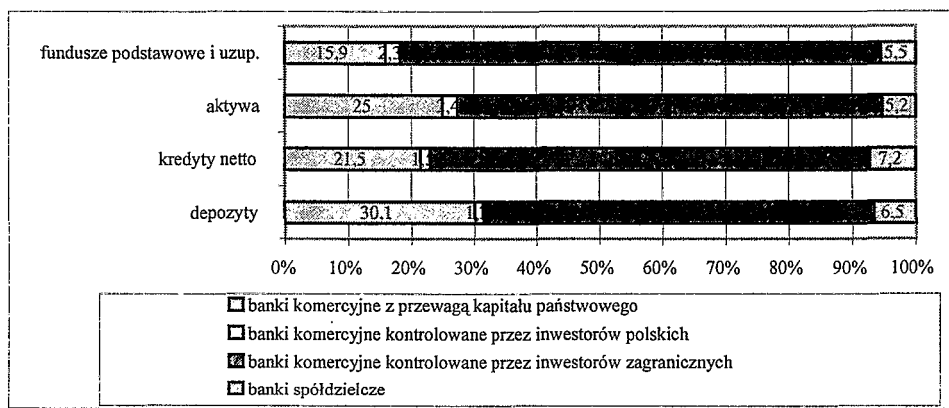
inwestorów zagranicznych w kapitale zakładowym sektora wynosił 60,1%, (14,4% posiadał Skarb Państwa, 9,8% drobni akcjonariusze, 4,3% banki spółdzielcze, 2,1% państwowe osoby prawne i 9,3% pozostałe podmioty krajowe), a w kapitale banków komercyjnych 63,3%.

Do banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych w I kwartale 2004 r. należało 76,3% funduszy własnych i uzupełniających sektora bankowego, wobec 76,7% w 2003 r. i 2,2% w 1993 r. Aktywa tych banków stanowiły 67,4% (338 415,4 mln zł) wobec 67,8% na koniec 2003 r. i 2,6% w 1993 r. Banki kontrolowane przez inwestorów zagranicznych udzieliły prawie 70% ogółu kredytów netto dla sektora niefinansowego i zgromadziły 62% ogółu depozytów (rys. 2).

Rysunek 1

Struktura własnościowa sektora bankowego w latach 1995–2004 (I kwartał)
oś lewa odnosi się do wartości inwestycji ogółem i w pośrednictwie finansowym
oś prawa odnosi się do udziału inwestycji z sektora finansowego
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Rysunek 2

Struktura udziału poszczególnych grup banków w wybranych kategoriach charakteryzujących sektor bankowy w I kwartale 2004 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Inwestorzy zagraniczni lokowali kapitał w bankach giełdowych, a ich udział w kapitale zakładowym wynosił 78,4%. W 2003 r. kapitał zagraniczny zaangażowany w bankach giełdowych wynosił ponad 3,5 mld zł i stanowił około 48% kapitału wniesionego przez podmioty zagraniczne do sektora bankowego¹⁰.

Inwestorzy zagraniczni z sektora bankowego pochodzili z 15 państw, w tym głównie z Unii Europejskiej i USA. W I kwartale 2004 r. największy udział posiadali inwestorzy niemieccy – zainwestowali oni w 13 bankach kwotę 1,6 mld zł. Na drugiej pozycji pod względem wartości zainwestowanego kapitału byli inwestorzy amerykańscy. Podmioty z USA kontrolowały 7 banków, ich udział w kapitale zakładowym banków komercyjnych wynosił ponad 10%, a w aktywach – 8,8% (tab. 2 i 3).

Tabela 2

Kapitał zagraniczny w sektorze bankowym według krajów pochodzenia (stan na I kwartał 2004 r.)

Kraj pochodzenia	Wartość bezpośrednich inwestycji [mln zł]	Udział w kapitale zakładowym banków komercyjnych [%]	Udział w aktywach banków komercyjnych [%]	Liczba banków
Niemcy	1663,0	14,50	18,0	13
USA	1155,4	10,07	8,8	7
Belgia	889,8	7,76	5,6	2
Holandia	768,5	6,70	7,4	4
Irlandia	514,1	4,48	4,9	4
Francja	454,4	3,96	2,2	4
Szwecja	427,4	3,73	1,0	2
Portugalia	424,6	3,70	3,9	1
Austria	407,0	3,55	1,7	1
Wielka Brytania	165,5	1,44	0,0	1
Pozostałe kraje	333,3	2,91	13,8	6
Razem inwestorzy zagraniczni	7203,0	62,8	67,3	45

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

W ostatnich latach w sektorze bankowym wzrosło zaangażowanie kapitału brytyjskiego, francuskiego, belgijskiego i szwedzkiego, a zmniejszało się kapitału amerykańskiego, włoskiego i niemieckiego. Od 2000 r. w polskim sektorze bankowym inwestują podmioty ze Szwecji i Danii, od 2002 r. z Cypru, a od 2003 r. z Hiszpanii.

¹⁰Durka B., Chojna J. (red.): Inwestycje zagraniczne w Polsce. IKiCHZ, Warszawa 2004, s. 109.

Tabela 3

Kapitał zagraniczny w polskim sektorze bankowym w 2004 r.

Lista banków	Inwestor zagraniczny	Zainwestowany kapitał ¹ [mln USD]	Pochodzenie inwestora	Udział inwestora ² w kapitale zakładowym [%]
1	2	3	4	5
Spółki akcyjne ze 100-procentowym udziałem kapitału zagranicznego				
HSBC Bank Polska SA (do 12.01.04 Polski Kredyt Bank SA)	HSBC	bd	Wielka Brytania	100
Dresdner Bank Polska SA	Dresdner Bank	bd	Niemcy	100
DaimlerChrysler Serv- ices Bank Polska SA	DaimlerChrysler AG	42,7 mln zł	Niemcy	100
ABN AMRO BANK SA	ABN AMRO BANK NV	96,7	Holandia	100
GE Capital Bank SA GE Bank Mieszkaniowy SA	GE Capital Interna- tional Finacing	bd	USA	93,68
Raiffeisen Bank Pol- ska SA	Raiffeisen Zen- tralbank Osterreich AG	108,8	Austria	75
	Centro Internation- ale Handelsbank	20,6	Austria	25
Credit Lyonnais Bank Polska SA ³	Credit Lyonnais Global Banking	48	Francja	bd
Danske Bank Polska SA	Danske Bank SA	121,8	Dania	98,33
BNP Paribas Bank Polska SA	BNP Paribas	61,2	Francja	100
WestLB Bank Polska SA	WestLB AG	183 ,6 mln zł	Niemcy	100
Deutsche Bank Polska SA	Deutsche Bank AG	319,9	Niemcy	95,02
GMAC Bank Polska SA	General Motors Acceptance Corpo- ration	bd	USA	100
Rabobank Polska SA	Rabobank Interna- tional Holding BV	21,4	Holandia	100
FCE Bank Polska SA	Ford Credit Bank Plc	9,6	Wielka- Brytania	100
CC – BANK SA	Santander Central Hispano	50	Hiszpania	100

cd. tabeli 3

1	2	3	4	5
VOLKSWAGEN BANK POLSKA SA	VOLKSWAGEN AG	bd	Niemcy	100
Fiat Bank Polska SA	Fiat	bd	Włochy	100
Toyota Bank Polska SA	Toyota	bd	Japonia	100
NORD/LB Bank Polska Norddeutsche Landesbank SA	NORD/LB Norddeutsche Giro Zentrale	200 mln zł	Niemcy	100
Bank Svenska Handelsbanken SA	Svenska Handelsbanken	81	Szwecja	100
Bank of Tokyo – Mitsubishi SA	Bank of Tokyo – Mitsubishi	30,3	Japonia	100
Nykredit Bank Hopteczny	Nykredit Realkredis A/S	75 mln zł	Dania	100
Spółki akcyjne z większościovym udziałem kapitału zagranicznego				
Bank Handlowy w Warszawie	Citigroup Citibank Overseas Investment Corporation	1300	USA	89,33
ING Bank Śląski SA	ING Group NV	990	Holandia	87,77
Bank Przemysłowo-Handlowy SA (Bank BPH SA)	HVB Group	1336	Niemcy	71,24
Bank Zachodni WBK SA	Allied Irish Banks European Investments Limitem	746,7	Irlandia	70,5
BRE Bank SA	Commerzbank AG	300,1	Niemcy	72,16
Deutsche Bank PBC SA	Deutsche Bank	jw.	jw.	jw.
Bank Millennium SA	Banco Commercial Portugues SA	28	Portugalia	50,0
Bank Polska Kasa Opieki SA (Pekao)	UniCredito Italiano SpA	1200,0	Włochy	53,05
Nordea Bank Polska SA	Nordea Bank Sweden	279,0 24,4	Szwecja Dania	98,35
Kredyt Bank SA	KBC Bank N.V.	1290	Belgia	81,4
Bank Przemysłowy SA	Union Group SA	17,8	Czechy	84,3
FORTIS BANK POLSKA SA	FORTIS BANK NV/S.A.	178,5	Belgia	99,1
DZ. BANK Polska SA (AmerBank)	Deutsche Zentrale Bank AG	28,6	Niemcy	99,99
AIG Bank Polska SA	AIG	10	USA	99,92
RHEINHYP-BRE Bank Hipoteczny SA	Eurohypo AG	675 tys. akcji	Niemcy	bd

cd. tabeli 3

1	2	3	4	5
Spółki akcyjne pośrednio kontrolowane przez inwestorów zagranicznych				
Wschodni Bank Cukrownictwa SA	grupy bankowe	bd	mieszany	bd
Górnośląski Bank Gospodarczy SA	HVB BPH PBK SA w maju 04 sprzedane Genin Sernice Provider SA	bd	mieszany	71,2
DOMINET BANK SA	Merrill Lynch Global Emerging Markets Partners LP	bd	mieszany	100
HypoVereinsbank Bank Hipoteczny SA	HVB BPH PBK SA	bd	Niemcy Austria	100
LUKAS Bank SA	Caisse Nationale de Credit Agricole	740	Francja	bd
Śląski Bank Hipoteczny	ING Bank NV	jw.	Holandia	jw.
Banki z mniejszościowym udziałem kapitału zagranicznego				
Bank Ochrony Środowiska SA	Skandinaska Enskilda Banken	44,6	Szwecja	47,04
Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA	Credit Cooperatif	26,7 mln zł	Francja	37,91
INVEST-BANK SA	grupy bankowe	bd	mieszany	bd

¹Dane podane w mln zł pochodzą z poszczególnych banków, pozostałe dane pochodzą z listy inwestorów zagranicznych publikowanej przez PAIiIZ, są podane w mln USD.

²Stan na 31.12.2003. ³od 21.05.04 Calyon Bank Polska.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PAIiIZ, NBP i informatorów bankowych.

Wśród 45 banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych 22 banki były ze 100-procentowym udziałem kapitału zagranicznego, 15 banków z większościowym kapitałem zagranicznym, 6 banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych i 2 z mniejszościowym udziałem kapitału zagranicznego (tab. 3).

Z danych PAIiIZ wynika, że największą wartość inwestycji w sektor bankowy wnieśli¹¹:

- włoski inwestor UniCredito Italiano do PEKAO SA Bank ten jest na drugiej pozycji pod względem wielkości w Polsce, posiada on 798 placówek

¹¹The list of major foreign investors in Poland 2003 (PAIiIZ, Warszawa) i 50 największych banków w Polsce (Miesięcznik Bank, edycja IX, marzec 2004).

i zatrudnia ponad 16,9 tys. osób. W 2003 r. fundusze własne banku wynosiły 7155 mln zł;

- amerykański inwestor Citigroup – 1300 mln USD do Banku Handlowego w Warszawie. Bank ten posiada 160 placówek, zatrudnia 5 tys. osób, jego fundusze własne na koniec 2003 r. wynosiły 5939 mln zł;
- belgijski inwestor KBC Bank N.V. – 1290 mln USD do Kredyt Bank SA. Bank ten posiada 359 placówek i zatrudnia prawie 6,9 tys. osób, fundusze własne banku wynoszą 1455 mln zł;
- niemiecki inwestor HVB Group – 1336 mln USD do Banku Przemysłowo-Handlowego SA. Bank ten posiada 471 placówek i zatrudnia ponad 10 tys. osób, jego fundusze własne w 2003 r. wynosiły 5369 mln zł;
- holenderski ING Group – 990 mln USD w Bank Śląski. Bank ten posiada 331 placówek i zatrudnia 6,8 tys. osób, a jego fundusze własne wynoszą 2719 mln zł.

Szczegółowe informacje dotyczące pozostałych inwestorów zagranicznych w sektorze bankowym przedstawia tabela 3.

Fuzje i przejęcia w sektorze bankowym w Polsce

Zgodnie z tendencjami na światowych rynkach, w Polsce w ostatnich latach obserwowane jest nasilenie procesów konsolidacyjnych. Biorąc pod uwagę pierwszą połowę lat dziewięćdziesiątych, można powiedzieć, że do przejęć i fuzji banków w Polsce dochodziło dzięki możliwości łatwego wykupu słabych ekonomicznie podmiotów. Tworzone na początku lat dziewięćdziesiątych banki były niedokapitalizowane, zacofane informatycznie i usługowo oraz nieefektywnie zarządzane, co prowadziło do ich upadków lub łatwego przejęcia. Transakcje przejęcia stanowiły przy tym podstawową metodę konsolidacji sektora i umożliwiały stosunkowo łatwe wejście na polski rynek nowym podmiotom z zagranicy. Fuzje, szczególnie w samym procesie prywatyzacji, odgrywały marginalną rolę. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych konsolidacja wiązała się już z poprawą konkurencyjności banków, zwiększeniem ich innowacyjności oraz dywersyfikacją źródeł zysku¹².

W efekcie zmian w systemie bankowym (połączeń, przejęć i likwidacji banków) liczba banków komercyjnych prowadzących działalność operacyjną zmniejszyła się z 85 (na koniec 1997 r.) do 59 (w I kwartale 2004 r.).

¹²M. Buszko, Konsolidacja sektorów bankowych w krajach rozwijających się – współczesne tendencje w zakresie fuzji i przejęć, Bank i Kredyt, marzec 2003.

Połączenia przeprowadzone w latach 1997–2004 były naturalną konsekwencją wcześniejszej prywatyzacji banków krajowych, pozyskania dla nich inwestorów strategicznych oraz nasilających się fuzji w skali globalnej, których przyczyną była walka o udział w rynku. W okresie tym dokonano dwudziestu siedmiu fuzji i przejęć (tab. 4 i 5).

Tabela 4

Liczba fuzji i przejęć bankowych w Polsce w latach 1997–2002

Wyszczególnienie	Lata							
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Liczba fuzji i przejęć	3	2	5	3	6	5	2	1
Liczba zaangażowanych banków	9	4	13	6	13	14	4	2

*I kwartał.

Źródło: M. Pawłowska, Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002, Bank i Kredyt, listopad-grudzień 2003.

Tabela 5

Połączenia banków w latach 1997–2004

Bank po fuzji lub przejęciu	Banki uczestniczące w procesie fuzji lub przejęcia
1	2
1997	
Powszechny Bank Kredytowy SA	Powszechny Bank Kredytowy SA przejął przedsiębiorstwo bankowe Bank Morski SA
BIG Bank Gdański SA	Bank Gdański SA połączył się z Bankiem Inicjatyw Gospodarczych SA
Kredyt Bank PBI SA	Kredyt Bank SA połączył się z Polskim Bankiem z Inwestycyjnym SA i przejął kontrolę nad Prosper Bank SA
1998	
Bank Handlowy w Warszawie SA	Bank Handlowy w Warszawie SA przejął kontrolę kapitałową nad Bankiem Rozwoju Cukrownictwa SA w Poznaniu
BRE Bank SA	BRE Bank SA połączył się z Polskim Bankiem Rozwoju SA
1999	
Bank Polska Kasa Opieki SA	Połączenie grupy kapitałowej zawierającej cztery banki: Bank Polska Kasa Opieki SA, Powszechny Bank Gospodarczy SA, Pomorski Bank Kredytowy SA, Bank Depozytowo-Kredytowy SA
Powszechny Bank Kredytowy SA	Powszechny Bank Kredytowy SA przejął przedsiębiorstwo bankowe Pierwszy Komercyjny Bank SA

cd. tabeli 5

1	2
Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA	Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA połączył się z Bankiem Energetyki SA
Bank Przemysłowo-Handlowy SA	Bank Przemysłowo-Handlowy SA połączył się z Hypo Vereinsbank Polska SA
Bank Współpracy Regionalnej SA	BWR SA przejął część przedsiębiorstwa bankowego BWR Bank Secesyjny SA
2000	
Powszechny Bank Kredytowy SA	Powszechny Bank Kredytowy SA połączył się z Bank Austria Creditanstalt Poland SA
Wielkopolski Bank Kredytowy SA	Wielkopolski Bank Kredytowy SA przejął przedsiębiorstwo bankowe Gliwicki Bank Handlowy SA
Bank Współpracy Regionalnej SA	BWR SA przejął przedsiębiorstwo bankowe BWR REAL BANK SA (na podstawie uchwały KNB); następnie doszło do połączenia obu banków
2001	
BIG Bank Gdański SA	BIG Bank Gdański SA połączył się z BIG BANK SA
Bank Handlowy w Warszawie SA	CITIBANK (Poland) SA połączył się z Bankiem Handlowym w Warszawie SA
Bank Zachodni – WBK SA	Wielkopolski Bank Kredytowy SA połączył się z Bankiem Zachodnim SA
ING Bank Śląski SA	ING Bank Śląski SA połączył się z Oddziałem ING Bank N.V. w Warszawie oraz przejął Wielkopolski Bank Rolniczy SA.
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	Gospodarczy Bank Wielkopolski SA połączył się z Bałtyckim Bankiem Regionalnym SA
NORDEA Bank SA	NORDEA Bank Polska SA połączył się z Bankiem Własności Pracowniczej – Unibank SA
2002	
Bank Przemysłowo-Handlowy – PBK SA	Powszechny Bank Kredytowy SA połączył się z Bankiem Przemysłowo-Handlowym SA
Kredyt Bank SA	Kredyt Bank SA przejął przedsiębiorstwo bankowe Polski Kredyt Bank SA
Bank Polskiej Spółdzielczości SA	Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA przejął Małopolski Bank Regionalny SA, Warmińsko-Mazurski Bank Regionalny SA, Bank Unii Gospodarczej, Lubelski Bank Regionalny SA, Rzeszowski Bank Regionalny SA, Dolnośląski Bank Regionalny
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	Gospodarczy Bank Wielkopolski SA połączył się z Pomorsko-Kujawskim Bankiem Regionalnym SA

cd. tabeli 5

1	2
Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA	Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA przyłączył Cukrobank SA.
2003	
BRE Bank SA	BRE Bank SA połączył się z Bankiem Częstochowa SA
NORDEA Bank Polska SA	NORDEA Bank Polska SA połączył się z LG Petro Bankiem SA
2004	
Bank Przemysłowo-Handlowy PBK SA	Spółdzielczy Bank Rozwoju „SAMOPOMOC CHŁOPSKA” połączył się z Bankiem Przemysłowo-Handlowym PBK SA

Źródło: M. Pawłowska, Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002, Bank i Kredyt, listopad-grudzień 2003.

Analizując proces fuzji i przejęć zachodzących w ostatnim czasie w polskim systemie bankowym, można wyróżnić następujące typy połączeń:

- połączenie między bankiem krajowym a spółką banku zagranicznego działającą w Polsce (m.in. połączenie Citibanku (Poland) SA z Bankiem Handlowym w Warszawie SA, jako podmiotów bezpośrednio kontrolowanych przez Citibank Overseas Investment Corp., oraz przejęcie ING Bank N.V. oddziału w Warszawie przez ING Bank Śląski SA, którego właścicielem jest ING Bank NV);
- połączenie między dwoma bankami krajowymi mającymi tego samego inwestora zagranicznego (m.in. połączenie Banku Zachodniego SA i Wielkopolskiego Banku Kredytowego SA, które były zależne od Allied Irish Bank European Investments Ltd.);
- połączenie banków działających przedtem w jednej grupie kapitałowej (m.in. przejęcie BIG BANKU SA przez BIG Bank Gdański SA, połączenie Grupy Pekao SA, tj. przyłączenie do Banku Polska Kasa Opieki SA: Powszechnego Banku Gospodarczego SA, Pomorskiego Banku Kredytowego SA i Banku Depozytowo-Kredytowego SA);
- połączenie banków w Polsce będące wynikiem połączenia ich właścicieli poza granicami kraju (m.in. połączenie Banku Własności Pracowniczej z NORDEA Bank Polska, które było rezultatem fuzji duńskiego Uni L ze szwedzko-fińsko-norweską grupą Merita Nordbank, oraz połączenie PBK SA z BPH SA będące efektem fuzji ich właścicieli, tj. Banku Austria Creditanstalt i HypoVereinsbanku).

Wpływ koncentracji kapitału zagranicznego na rozwój sektora bankowego w Polsce

Procesy konsolidacyjne sektora bankowego w Polsce, między innymi dzięki wchodzeniu na nasz rynek inwestorów zagranicznych i przejmowaniu banków, spowodowały powstanie specyficznej struktury własnościowej tego sektora, ze znacznym udziałem kapitału obcego. Wysoki udział banków zagranicznych w Polsce wiąże się z określonymi implikacjami dla finansowania gospodarki. Obecnie widać efekty programów restrukturyzacyjnych wdrażanych w sektorze bankowym. Dzięki wsparciu kapitałowemu i technologicznemu zachodnich partnerów nastąpiła istotna poprawa jakości świadczonych usług. W rezultacie działające na polskim rynku instytucje finansowe zdecydowanie powiększyły sieć działających dotychczas placówek, bankomatów, wprowadzając również nowe kanały dystrybucji, a także w wielu przypadkach zdecydowały się na prowadzeniu działalności na odległość, np. przez Internet czy telefon (bankowość mobilna). Dzięki licznym powiązaniom międzynarodowym i wieloletnim doświadczeniom mogły zaoferować o wiele wyższy standard zawierania i realizacji transakcji. Banki krajowe, naśladując działalność banków zagranicznych, mogły wprowadzić sprawdzone i powszechnie znane standardy usług, nie ponosząc większych kosztów. Tworzenie ich od podstaw byłoby bardzo czasochłonne i kosztowne. Banki zagraniczne wchodząc na dany rynek niosą ze sobą wypracowane od dawna metody działania, będące standardowymi usługami na poziomie światowym. Jest to o tyle istotne w krajach rozwijających się, takich jak Polska, gdzie taka nowoczesna praktyka bankowa nie była do tej pory znana. Banki zagraniczne wchodząc na polski rynek bankowy spowodowały zwiększenie się konkurencji na tym rynku, co pociągnęło za sobą nie tylko rozszerzenie oferty usług, ale także spadek marż, czyli cen usług bankowych. Było to korzystne dla oszczędzających i kredytobiorców – zarówno osób prywatnych, jak i przedsiębiorstw.

Warto jednak zwrócić uwagę, że banki funkcjonujące w ramach zachodnich grup kapitałowych kładą zdecydowany nacisk na określone segmenty działalności, rezygnując z finansowania mniej dochodowych sektorów gospodarki. W obecnych realiach widać np. tendencję do zwiększonego zainteresowania udzielaniem kredytów hipotecznych. Zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem cieszy się natomiast współpraca w ramach finansowania przedsiębiorstw.

Silna pozycja zagranicznych instytucji w polskim sektorze bankowym powoduje uzależnienie znaczącej grupy rodzimych podmiotów od trendów na rynku globalnym. W konsekwencji krajowe spółki nie mają możliwości decy-

dowania, np. o przyszłych aliansach czy też fuzjach na rynku, są bowiem zmuszone do przyjęcia reguł narzuconych już wcześniej przez strategicznych partnerów. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w przypadku międzynarodowej współpracy największych potentatów, co później bezpośrednio przekłada się na zależności kapitałowe w naszym kraju¹³.

Kapitał zagraniczny jest zainteresowany rynkami, które są najbezpieczniejsze pod względem ryzyka kredytowego i względnie dochodowe. Prawie wszystkie banki z udziałem kapitału zagranicznego koncentrują się przede wszystkim na obsłudze dużych przedsiębiorstw. Nie oznacza to jednak, że zostaną zaspokojone potrzeby na środki finansowe ze strony tych przedsiębiorstw. Podstawowe założenia strategii danego banku formułowane są na ogół przez centralę; finansowanie niektórych kredytobiorców może nie mieścić się w globalnej strategii lub pozostawać w sprzeczności z interesami dotychczasowych dużych klientów lub akcjonariuszy. Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw, mających istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju gospodarczego, nie jest na ogół obszarem działania banków o przewadze kapitału zagranicznego. Kredytowanie tej grupy przedsiębiorstw wiąże się z większą pracochłonnością i ryzykiem, a więc wymaga najczęściej dodatkowych instrumentów wspierania przez państwo¹⁴.

Zagraniczne banki i inne instytucje finansowe, przejmując stopniowo polskie spółki, wprowadziły zupełnie nowe zasady zarządzania podmiotami. W konsekwencji wdrożenie nowoczesnych systemów informatycznych doprowadziło do znaczącego ograniczenia liczby zatrudnionych w sektorze, a w konsekwencji i do spadku kosztów działalności. Począwszy od 1999 r. zatrudnienie w największych rodzimych instytucjach finansowych systematycznie maleje. O ile w końcu lat dziewięćdziesiątych liczba zatrudnionych dochodziła do 117 tys., to w 2002 r. spadła do prawie 105 tys. W tym samym okresie liczba placówek zwiększyła się z prawie 4,3 tys. do ponad 4,4 tys.¹⁵.

Napływ kapitału zagranicznego prowadzi do licznych konsolidacji banków i w konsekwencji do koncentracji sektora bankowego. Powstałe w ten sposób duże banki zagraniczne mają znaczący wpływ na gospodarkę, pomagając bądź przeszkadzając osiągnąć niektóre cele polityczne i gospodarcze. Poza tym w przypadku ewentualnego kryzysu banki zagraniczne najprawdopodobniej skoncentrują się na ochronie swoich interesów, pozostawiając interesy firm polskich i polskiej gospodarki na drugim planie. Ze względu na silne powiąza-

¹³R. Brzoza, Zagranica kontroluje polskie banki, *Gazeta Gospodarcza* nr 47/2003.

¹⁴Z. Zawadzka, Przemiany w bankowości światowej i ich wpływ na system bankowy w Polsce, <http://www.tp-forumbiznesu.pl/referaty/zzawadzka.html?czesc=3>

¹⁵K. Pączkowski, Zagranica kontroluje polskie banki, *Gazeta Gospodarcza* nr 47/2003.

nie systemu bankowego z innymi gałęziami gospodarki upadki lub likwidacje zagranicznych instytucji finansowych mogą przynieść wysokie koszty materialne i społeczne.

Zakończenie

Napływ kapitału zagranicznego prowadzi do licznych konsolidacji banków i w konsekwencji do koncentracji sektora bankowego. Koncentracji sprzyjają bezpośrednie inwestycje zagraniczne lokowane w tym sektorze. Do końca marca 2004 r. ich wartość przekroczyła 7,2 mld zł, a inwestorzy zagraniczni kontrolowali 46 banków komercyjnych i posiadali 61% udziału w ich strukturze własnościowej. Dzięki inwestycjom nastąpił rozwój sektora bankowego, inwestorzy dofinansowali istniejące banki, poprawili infrastrukturę i wnieśli wiele innowacji. Powstałe w wyniku koncentracji duże banki zagraniczne mają znaczący wpływ na gospodarkę. Sprawny system bankowy sprzyja rozwojowi gospodarczemu kraju, jednak przeważający udział dużych banków zagranicznych utrudnia politykę finansową państwa i uwrażliwia nasz sektor finansowy na wahania koniunktury i kryzys światowego systemu bankowego.

Literatura

- 50 największych banków w Polsce. Miesięcznik Bank, edycja IX, marzec 2004.
- BOŻYK P. (red.), Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych, WSHiP, Warszawa 2004
- BRZOZA R., Zagranica kontroluje polskie banki, Gazeta Gospodarcza nr 47/2003.
- DURKA B., Inwestycje zagraniczne w Polsce. Raport roczny. IKiCHZ, Warszawa 2003.
- Fuzje i przejęcia bankowe, Zeszyty BRE Bank – CASE nr 45, Warszawa 1999.
- Lista inwestorów zagranicznych w Polsce. PAIZ, Warszawa 1993.
- PAC R., Inwestycje zagraniczne w polskim sektorze bankowym i ubezpieczeniowym. [w:] Inwestycje zagraniczne w Polsce. Raport roczny, IKiCHZ, Warszawa 2004.
- PAWŁOWSKA M., Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002, Bank i Kredyt, listopad-grudzień 2003.
- PĄCZKOWSKI K., Zagranica kontroluje polskie banki, Gazeta Gospodarcza nr 47/2003.
- Sytuacja finansowa banków w I kwartale 2004 r. Synteza. Raport NBP. Warszawa 2004.
- The list of major foreign investors in Poland. PAIZ, Warszawa 2004.
- ZAWADZKA Z., Przemiany w bankowości światowej i ich wpływ na system bankowy w Polsce, <http://www.tp-forumbiznesu.pl/referaty/zzawadzka.html?czesc=3>
- ZORSKA A. (red.), Korporacje międzynarodowe w Polsce, Difin, Warszawa 2002.

Concentration Processes in Polish Banking Sector

Abstract

The financial sector presents the strongest tendency towards capital concentration, what is the effect of its deregulation, liberalization and strong competitiveness. Fusions and foreign investors, who are taking banks over, are accomplishing this concentration. From the beginning of 1993 until the first quarter of 2004, the number of active commercial banks decreased from 87 to 59 and 27 fusions and assumptions were noticed. At the beginning of 2004 foreign investors controlled 46 commercial banks out of 59 operating in Poland. The value of their investments exceeded 7.2 billions PLN and they owned 76.3% of equity and supplementary funds and 67.4% of assets. Owing to these investments, the banking sector development has started and the investors subsidised existing banks, improved infrastructure and made many innovations. The large foreign banks, which were set up as a result of concentration, made banking system more effective and facilitated development of national economy. On the other hand, the superior contribution of large foreign banks obstructs national financial policy and makes the financial sector sensitive to prosperity fluctuations and a crisis of the world banking system.